

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה כו: הפסקה בין ברכה לאכילה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה נו: הפסקה בין ברכה לאכילה

*

רקע

הברכה חייבת לחול על האוכל הנאכל, ולכן אין להפסיק בדיבור בין הברכה לאכילה. הגמ' דנה איזה דיבור אינו מהווה הפסק בין הברכה לאכילה.

מקורות

- א. גמ' מ. "אמר רב טול ברוך... ואם יפנה לבכך שוב לא תשמע"
- ב. רש"י ד"ה טול ברוך, הביאו מלח תוס' ד"ה הבא מלח מרדכי סי' קל
- רא"ה מד"ה אמר רב טול ברוך עד ד"ה ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ח
- ג. כלבו סי' כד, "ואין הבוצע רשאי לבצוע... וכולהו בדיעבד"
- ד. רוקח סי' שכט ד"ה אין להפסיק בית יוסף סי' קסז סע' ו-ז, ד"ה כתב הרוקח
- ה. שו"ע סי' קסז סע' ו-ז, ומשנה ברורה

רא"ה מד"ה אמר רב טול ברוך עד ד"ה ורב ששת אמר אפילו גביל אמר רב טול ברוך טול ברוך לא צריך לברך. פירוש, אם כך אמר [אחר] ברכת המוציא קודם שיטעום אינו צריך לחזור ולברך המוציא דלא הוי הפסק דצורך ברכה [הוא].
 הבא מלח הבא ליפתן צריך לברך. פירוש, דהא ודאי הוי הפסק.
 ור' יוחנן אמר אפילו הבא מלח הבא ליפתן אין צריך לברך. פירוש, דצורך אכילה הוא ולא הוי הפסק.
 גביל לתורי גביל לתורי צריך לברך. פירוש, דכי האי ודאי הוי הפסק דשיחה בטלה הוא לאמרה בין ברכת המוציא לאכילה.
 ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי לא הוי הפסק דאמר רב יהודה אמר שמואל אסור שיטעום קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. פירוש, הילכך הא נמי צורך אכילה הוא.

כלבו סימן כד

ואין הבוצע רשאי לבצוע עד שתכלה אמן מפי המסובין, והטעם לפי שאין אדם רשאי לבצוע עד תום הברכה, וזה שעונה אמן כמברך ולפיכך יוצא בענייתו. ואין אחד מהם רשאי לאכול, פירוש, מאותו הככר שבצע, עד שיאכל המברך, אם לא ברשות המברך. וכתב בירושלמי דאם כל אחד ככרו לפניו מותר. לשון הר"ש ז"ל: ומקמי דליבצע בעו למיתן מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד, ובתור דשרי ובצע אסור ליה לאשתעוויי עד דטעים אותה פרוסה, ואי אשתעי מקמי דטעים צריך לחזור ולברך, והוא הדין בכלהו ברכתא דמיכלא ומשתיא, אי אפסיק להון צריך לחזור ולברך,

אבל אי אפסיק לצורך מיכלא לא הוי הפסקה, והיכי דמי הפסקה זו, אמר רב טול ברוך טול ברוך לא הוי הפסקה והבא מלח או לפתן ואפילו גבול לתוריה לא הויא הפסקה, דכולהו צורך אכילה הוא דכתיב [דברים יא, טו] "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" והדר "ואכלת ושבעת וברכת", וכולהו בדיעבד.

רוקח סי' שכט ד"ה אין להפסיק

אין להפסיק בין ברכת המוציא לאכילתו. אמר רב טול כרוך טול כרוך אין צריך לברך, שצורך אכילה אינה הפסקה, וכן הביאו מלח או ליפתן או גביל לתוריה. אבל אם דיבר שאר דברים בין ברכת המוציא לאכילתו צריך לברך המוציא פעם שנית. אבל אם אכל הבוצע מעט והסיחו, הא נפקי כולהו, כדמשמע בשילהי בכל מערבין [עירובין מ:]: דאי יהבי לינוקא נפקו. כענין זה בשחיטה וכיסוי, כדאמרינן בפרק כסוי הדם [חולין פו:]: וכן במסכת מנחות [לו:]: סח בין תפלה לתפלה. ואם אמר המברך קבל המוציא קודם שאכל, אינו הפסקה.

בית יוסף אורח חיים סימן קסז

כתב הרוקח אם דיבר שאר דברים בין ברכת המוציא לאכילתו צריך לברך המוציא פעם שנית, אבל אם אכל הבוצע מעט והסיחו הא נפקי כולהו, כדמשמע בשילהי בכל מערבין [עירובין מ:]: דאי יהבי לינוקא נפקו, עד כאן. ואיני רואה שום ראיה משם, דהתם הוא מברך על דעת שישתה התינוק, וכיון ששתה לא הויא ברכה לבטלה, אבל הכא כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו, וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך, וזה נראה לי ברור.

הסבר הסוגיה

אמר רב: טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך, הבא מלח הבא לפתן צריך לברך...
ורב ששת אמר: אפילו גביל לתוריה נמי אינו צריך לברך. [גמ' מ.]

הגמ' אומרת שדיבור בצרכי אכילה אינו מהווה הפסק בין הברכה לאכילה, ואינו מחייב לחזור ולברך, ומכאן שאם דיבר בצרכים אחרים, חייב לחזור ולברך. רש"י מפנה את תשומת לבנו שדין זה קיים גם בברכת המצות, כמפורש במסכת מנחות [לו:]: שהסח בין תפילין לתפילין צריך לחזור ולברך. הסבר הדין הוא שהברכה אמורה לחול על האכילה ועל מעשה המצוה, ושיחה מנתקת ביניהם, ולכן צריך לחזור ולברך.

כיוון ששיחה גורמת לכך שהברכה אינה חלה על מעשה האכילה ועל מעשה המצוה, החיוב לחזור ולברך נאמר רק כשסח בין הברכה לבין תחילת המצוה, אך מותר לשוח באמצע האכילה¹ ובאמצע מעשה המצוה [כך מפורש ברא"ש (פסחים פ"א ס"ו)].²

¹ לקמן [עמ' 213] נדון אם תחילת האכילה מוגדרת כהכנסת האוכל לפה או כבליעתו.

² הרא"ש מביא דעה שסח באמצע בדיקת חמץ צריך לחזור ולברך, אך נראה שגם דעה זו מסכימה לעקרון הכתוב כאן, והיא חולקת בבדיקת חמץ בלבד וסוברת שחלות המצוה שם היא רק בסיום הבדיקה כשכל הבית בדוק [עיי' לקמן (עמ' 495-497) דיון בשיטה זו].

נחלקו האמוראים איזה דיבור אינו מהווה הפסק בין הברכה לבין האכילה. רב אומר כשאומר "טול ברוך", ר' יוחנן אומר אפילו כשאומר "הביאו מלח הביאו לפתן", ורב ששת אומר אפילו כשאומר "תנו מאכל לבהמה". הרא"ה [ד"ה אמר רב, ור' יוחנן, ורב ששת] כותב בדברי רב: "לא הוי הפסק **דצורך ברכה** הוא", ובדברי ר' יוחנן ורב ששת: "**דצורך אכילה** הוא". משמע מדבריו שלדעת רב, רק דיבור בעניין הפת שהוא מברך עליה אינו מהווה הפסק, ואילו לדעת רב ששת כל דיבור בענייני הסעודה אינו מהווה הפסק.

הרמב"ם [פ"א ה"ח] פוסק: "אם הפסיק בדברים שהן מענין דברים שמברכין עליו אינו צריך לברך שנייה, כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח הביאו תבשיל תנו לפלוני לאכול". הרמב"ם אינו כותב: 'תנו לפלוני פת' אלא "תנו לפלוני לאכול" משמע שהוא הבין כהבנת הרא"ה, וכל צורכי סעודה אינם מהווים הפסק³. המרדכי [סי' קל] כותב: "אבל אם סח דברים אחרים דלא שייכי להמוציא צריך לחזור ולברך", משמע שרק שיחה בעניין הפת שבירך עליה אינה מהווה הפסק, ואם כך הוא חולק על הרא"ה ולדעתו אף "גביל לתורי" הוא צורך הפת, משום שאסור לו לאכול את הפת עד שמאכיל את בהמותיו⁴.

הגמ' אינה אומרת שמותר להפסיק בין הברכה לבין האכילה בשיחה לצרכי הסעודה, אלא שאם הפסיק אינו צריך לחזור ולברך. גם ברמב"ם [פ"א ה"ח] ניסוח דומה, ומשמע שלכתחילה אסור להפסיק אף בענייני הסעודה, ורק בדיעבד כשהפסיק אינו צריך לחזור ולברך. דין זה מפורש בכלבו [סי' כד].

הרוקח [סי' שכט] מחדש חידוש גדול. לדעת הרוקח, כשהבוצע על הלחם אוכל מיד לאחר ברכתו, שאר המסובים אינם צריכים לחזור ולברך, אף אם דיברו בין הברכה לבין האכילה שלהם.

הבית יוסף דוחה את דברי הרוקח מכל וכל, והסברא הפשוטה היא כדבריו. הבוצע מוציא את שאר המסובים מדין שומע כעונה. כל השומע את ברכתו, הרי הוא כמי שבירך

³ ניתן להביא שתי ראיות לכך שהרמב"ם הבין שלדעת רב ור' יוחנן מותר להפסיק בצרכי הפת בלבד, ולדעת רב ששת מותר להפסיק בכל צרכי אכילה: א. ר' יוחנן כותב: "הבא מלח הבא לפתן" והרמב"ם שינה ל"הביאו מלח הביאו תבשיל". לשיטת ר' יוחנן רק צרכי הברכה אינם מהווים הפסק, ולכן כשביקש שיביאו לפתן אין זה הפסק אך בקשת תבשיל מהווה הפסק. הרמב"ם פוסק כרב ששת, ולכן כתב שאף בקשת תבשיל אינה הפסק. ב. הרמב"ם שינה את סדר הגמ'. מהגמ' משמע ש"טול ברוך" הוא הדין הפשוט ביותר, "הבא מלח הבא לפתן" הוא חידוש גדול יותר, ו"גביל לתורי" הוא החידוש הגדול ביותר, ואילו הרמב"ם מקדים את "הביאו מלח הביאו תבשיל" ל"תנו לפלוני לאכול". לפי רב ור' יוחנן רק שיחה בצרכי הפת אינה הפסק, ולכן שיחה בעניין המלח והלתן היא חידוש גדול יותר משיחה בעניין אכילת הפת. לדעת הרמב"ם ששיחה בעניין הסעודה אינה מהווה הפסק, אין לנקודה זו משמעות, ולכן הוא מקדים שיחה בעניין מאכל האדם עצמו למאכל אדם אחר, ומקדים שיחה בעניין מאכל בני אדם לשיחה בעניין מאכל בהמות.

⁴ בשו"ת הרשב"א [ח"א סי' רח] מפורש שדיבור בעניין הסעודה שאינו מעניין הפת מהווה הפסק. הבית יוסף [סי' קסז סע' ו-ד"ה ויאכל מיד] מדייק כך גם מדברי רש"י [ד"ה הביאו מלח] וגם מדברי התוס' [ד"ה הבא]. לפי דברינו אין הכרח לדייק כך בשיטת רש"י, שפירש כן רק בדברי רב ור' יוחנן ולא כתב זאת גם בדברי רב ששת.

בעצמו. אם כך, הפסקה בדיבור בין ברכת הבוצע לאכילת השומע היא כהפסקה בין ברכת השומע עצמו לאכילתו, ואכילתו של הבוצע אינה מעלה ואינה מורידה.

כדי להסביר את שיטת הרוקח צריך לחדש, שהבוצע אינו מוציא את המסובים ידי חובה מדין שומע כעונה אלא מדין אחר⁵. הרוקח רואה את כל המסובים כציבור אחד, והבוצע הוא מעין "שליח ציבור" המברך את ברכת הציבור. כיוון שאין כאן ברכה פרטית של כל אחד ואחד, אלא ברכה אחת של הציבור, מספיק ש"שליח הציבור" אוכל, כדי להחיל את הברכה על האכילה. הפסקה בדיבור לאחר האכילה של "שליח הציבור" הרי היא כהפסקה בדיבור באמצע האוכל, ולא כהפסקה בדיבור בין הברכה לבין האכילה [ההסבר מבוסס על חידוש של הגרי"ד סולוביצ'יק (שעורים לזכר אבא מרי ה"ב מעמ' צז) בעניין ברכת המזון וברכת הזימון].

סיכום

בסוגייתנו התחדשו כמה הלכות בדיני הפסק בין ברכה לאכילה: א. שיחה בין ברכה לבין האכילה ובין ברכה לבין מעשה המצוה מהווה הפסק וצריך לחזור ולברך. ב. כשסח בעניין הברכה אינו צריך לחזור ולברך. לשיטת הרמב"ם כל ענייני אכילה אינם מהווים הפסק, לשיטת המרדכי [והרשב"א המובא בהערה 3] רק ענייני הפת שהוא מברך עליה אינם מהווים הפסק. ג. לכתחילה אסור להפסיק אפילו בענייני הברכה [כלבו, וכך משמע מהגמ' ומהרמב"ם]. ד. הרוקח סובר שכל הסועדים מהווים יחידה אחת, ולכן כשהמברך לא הפסיק בין הברכה לבין האכילה, ושאר הסועדים הפסיקו, הם אינם צריכים לחזור ולברך. הבית יוסף שולל חידוש זה בתוקף.

הלכה

השו"ע [סי' קסז סע' 1] פוסק שדיבור בכל צרכי הסעודה אינו מהווה הפסק בין הברכה לבין האכילה. כמו כן, משמע מהשו"ע, שרק בדיעבד לא הוי הפסק, אבל לכתחילה אסור להפסיק אפילו בצרכי הסעודה.

הרמ"א פוסק להלכה את שיטת הרוקח, שאם השומע שח לאחר שהבוצע אכל, אינו צריך לחזור ולברך, למרות שהוא עדיין לא אכל. המשנה ברורה [סקמ"ג] כותב, שכמעט כל האחרונים חלקו על הרמ"א, ולדעתם אם שח לפני שהוא בעצמו אכל, חוזר ומברך. כמו כן, מסתפק המשנה ברורה, כשהבוצע שח לפני אכילתו, ושאר השומעים לא שחו, אם צריכים לחזור ולברך. ספקו הוא אם כיוון שהתברר למפרע שהברכה שלו היא ברכה לבטלה הם אינם יוצאים בברכתו, או שמא כיוון שבשעה ששמעו הברכה היא היתה ברכה גמורה, יוצאים בה ידי חובה.

⁵ אך עיין לקמן עמ' 185 הערה 1.